

BOLALAR FOLKLORIDA RAMZLARNING BADIY VA TARBIYAVIY IFODASI

Egamberdiyeva Dilnoza Abduraximovna

Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalar universiteti. Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalari universiteti dekan o'rinbosari Husanovadilya24@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar folklori janrlarida ramzlarning badiiy tafakkur va tarbiya vositasi sifatidagi o'рни tahlil qilinadi. Xususan, topishmoq, ertak, sanama, o'yin qo'shiqlari hamda allalarda uchraydigan ramziy obrazlar bolalar dunyoqarashi va estetik idrokini shakllantirishdagi ahamiyati nuqtayi nazaridan yoritiladi. Tadqiqot jarayonida folklorshunoslikda shakllangan nazariy qarashlar umumlashtirilib, mustaqil ilmiy xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: bolalar folklori, ramziy obraz, simbolika, xalq og'zaki ijodi, estetik tarbiya.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ВЫРАЖЕНИЕ СИМВОЛОВ В ДЕТСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

Эгамбердиева Дилноза Абдурахимовна,

*Ташкентский университет экономики и технологий заместитель декана
Ташкентского университета экономики и технологий*

Аннотация: В данной статье анализируется роль символов в жанрах детского фольклора как средства художественного мышления и воспитания. В частности, символические образы, встречающиеся в загадках, сказках, считалках, игровых песнях и колыбельных, рассматриваются с точки зрения их значения в формировании мировоззрения и эстетического восприятия детей. В ходе исследования обобщаются теоретические подходы, сложившиеся в фольклористике, и выдвигаются самостоятельные научные выводы.

Ключевые слова: детский фольклор, символический образ, символика, устное народное творчество, эстетическое воспитание.

ARTISTIC AND EDUCATIONAL REPRESENTATION OF SYMBOLS IN CHILDREN'S FOLKLORE

Egamberdiyeva Dilnoza Abdurakhimovna

Tashkent University of Economics and Technologies Deputy Dean of the Tashkent University of Economics and Technologies

Abstract: *This article analyzes the role of symbols in the genres of children's folklore as a means of artistic thinking and education. In particular, symbolic images found in riddles, fairy tales, counting rhymes, game songs, and lullabies are examined in terms of their significance in shaping children's worldview and aesthetic perception. The study summarizes theoretical approaches developed in folklore studies and presents independent scholarly conclusions.*

Keywords: *children's folklore, symbolic image, symbolism, oral folk art, aesthetic education.*

KIRISH

Xalq og'zaki ijodi asrlar davomida jamiyatning ijtimoiy tajribasi, axloqiy me'yorlari va estetik qarashlarini avloddan avlodga yetkazib kelgan muhim madaniy hodisadir. Uning tarkibida alohida qatlamni tashkil etuvchi bolalar folklori yosh avlodni ma'naviy jihatdan shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotchilar bolalar folklorini bolalarning yosh xususiyatlari va psixologik ehtiyojlariga mos holda vujudga kelgan ijod shakli sifatida baholaydilar. Ana shu jarayonda ramzlar muhim ifoda vositasi sifatida maydonga chiqadi.

Asosiy qism. Ramz tushunchasining nazariy asoslari: Ramz badiiy tafakkur mahsuli bo'lib, u aniq bir obraz orqali umumlashgan ma'noni ifodalaydi. Folklorshunoslikda ramzlar xalqning dunyoni idrok etish usuli bilan chambarchas bog'liq hodisa sifatida qaraladi. K.Imomov folklor obrazlarining ramziy xususiyati ularning milliy tafakkur bilan uzviy aloqadorligini ko'rsatishini ta'kidlaydi. Bolalar folklorida esa ramzlar murakkab falsafiy yuklamasiz, sodda va tushunarli shaklda ifodalanadi.

Folklorshunoslikda bolalar folklori alohida estetik va tarbiyaviy tizim sifatida baholanadi. K. Imomov "O'zbek xalq og'zaki ijodi" asarida bolalar folklorini xalqning ko'p asrlik hayotiy tajribasi va ma'naviy qarashlarining soddalashtirilgan, ammo mazmunan chuqur ifodasi sifatida talqin qiladi. Olimning ta'kidlashicha, bolalar uchun mo'ljallangan folklor namunalari bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga mos holda shakllangan bo'lib, aynan shu moslik ularning tarbiyaviy samaradorligini ta'minlaydi (Imomov, 2007).

Imomov folklordagi obraz va ramzlarni xalq tafakkurining umumlashgan badiiy modeli sifatida baholaydi. Uning fikricha, bolalar folklorida qo'llaniladigan ramziy obrazlar murakkab falsafiy yuklamadan xoli bo'lsa-da, axloqiy va estetik jihatdan muhim ma'nolarni o'zida mujassam etadi. Masalan, hayvonlar obrazining keng qo'llanishi tasodifiy emas: tulki, sher, quyon kabi qahramonlar orqali insoniy fazilatlar ramziy tarzda ifodalanadi. Bu esa bolaga to'g'ridan-to'g'ri nasihat berishdan ko'ra, obrazli idrok orqali axloqiy xulosa chiqarish imkonini yaratadi.

Shuningdek, Imomov bolalar folklorining estetik vazifasini ham yuqori baholaydi. Unga ko'ra, obrazlilik, ramziy ifoda va ohangdorlik bolalarda go'zallikni

his etish, estetik did va badiiy tafakkurni rivojlantiradi. Shu ma'noda, bolalar folkloridagi ramzlar nafaqat badiiy bezak, balki bolaning ma'naviy kamolotiga xizmat qiluvchi muhim tarbiyaviy vosita hisoblanadi.

Topishmoqlarda ramziy tafakkur: Topishmoqlar bolalarda mantiqiy fikrlash va qiyoslash qobiliyatini rivojlantiruvchi janr hisoblanadi. Ushbu janrda ramziy ifoda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Tabiat hodisalari, kundalik buyumlar yoki jonivorlar yashirin belgilar orqali tasvirlanadi. Masalan, yorug'lik, harakat yoki davomiylik kabi tushunchalar quyosh, oy yoki suv obrazlari orqali ramziy tarzda anglatiladi. Bu holat bolani bevosita javobni emas, balki ma'no izlashga undaydi.

Topishmoqlar tahlilida Imomov ularning ramziy tafakkurni rivojlantiruvchi janr ekanini alohida ta'kidlaydi. Olinga ko'ra, topishmoqlarda predmetning bevosita nomlanmasdan, uning belgilar orqali tasvirlanishi ramziy ifodaning asosiy belgisi hisoblanadi. Bu usul bolalarda mantiqiy fikrlash, qiyoslash va umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, topishmoqlardagi yashirinlik va ramziy tasvir bolani faol fikrlashga undaydi.

Ertaklarda ramz va axloqiy model: Bolalar ertaklarida ramzlar axloqiy qarashlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Hayvonlar obrazlari orqali insoniy sifatlar umumlashtiriladi. Jasorat, ayyorlik, sabr-toqat yoki dangasalik kabi fazilatlar ramziy qahramonlar timsolida namoyon bo'ladi. V. Propp ertak tuzilishini o'rganar ekan, obrazlarning funksional va ramziy ahamiyati ertak mazmunini belgilashini qayd etadi. Shu sababli ertak ramzlari bolalar ongida yaxshilik va yomonlik haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantiradi.

Sanama va o'yin qo'shiqlarida ramziy ifoda: Sanamalar va o'yin qo'shiqlari bolalarning ijtimoiylashuv jarayonida muhim rol o'ynaydi. Sanamalardagi sonlar va takrorlanuvchi birliklar tartib, navbat va vaqt tushunchalarini ramziy tarzda ifodalaydi. O'yin qo'shiqlarida esa harakat va so'z uyg'unligi orqali jamoaviylik, hamkorlik va musobaqa elementlari shakllantiriladi. Bu ramziy jarayonlar bolalarda ijtimoiy tajribaning dastlabki ko'nikmalarini hosil qiladi.

Sanama va o'yin qo'shiqlariga doir qarashlarida Imomov takror va ritm masalasiga alohida e'tibor qaratadi. Uning ta'kidlashicha, takroriy birliklar nafaqat musiqiylikni ta'minlaydi, balki tartib, davomiylik va vaqt tushunchalarining ramziy ifodasi sifatida ham xizmat qiladi. Bu jihat bolalarda ijtimoiy intizom va jamoaviylik ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Allalarda ramz va emotsional ta'sir: Alla janrida ramzlar ko'proq emotsional va psixologik vazifani bajaradi. Ona, beshik, tun va oy kabi obrazlar himoya, mehr va osoyishtalik ramzi sifatida qo'llanadi. Tadqiqotchilar allalarni bolaning dastlabki estetik xotirasi shakllanadigan manba sifatida baholaydilar. Bu ramziy obrazlar bolaning ruhiy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bolalar folklorini ilmiy tadqiq etishda T. Mirzayev va M. Jo'rayevning qarashlari alohida ahamiyat kasb etadi. T. Mirzayev bolalar folklorini mustaqil

estetik hodisa sifatida baholab, uning shakllanishi va rivojlanishini bolalarning yosh xususiyatlari hamda ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'laydi. Olimning ta'kidlashicha, bolalar folklorida qo'llaniladigan obraz va ramzlar bevosita didaktik nasihatga asoslanmaydi, balki obrazli va ramziy ifoda orqali tarbiyaviy mazmunni yetkazadi (Mirzayev, 2009).

T.Mirzayev folklordagi ramziy ifodaning bolalar ongiga moslashgan shaklini alohida e'tirof etadi. Uning fikricha, bolalar folklorida ramzlar murakkab badiiy tizim sifatida emas, balki bolaning idrokiga yaqin bo'lgan oddiy obrazlar vositasida namoyon bo'ladi. Bu holat topishmoq va ertaklarda yaqqol ko'zga tashlanadi. Masalan, tabiat hodisalari yoki hayvonlar obrazi orqali hayotiy tushunchalar umumlashtirilgan holda beriladi, bu esa bolalarda obrazli tafakkurning shakllanishiga xizmat qiladi.

M.Jo'rayev bolalar folklorini, avvalo, tarbiyaviy jarayon bilan uzviy bog'liq hodisa sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, bolalar folklori namunalarida ramzlar axloqiy, estetik va ijtimoiy tarbiya vazifasini bajaradi. Jo'rayev sanama va o'yin qo'shiqlarini tahlil qilar ekan, ulardagi ramziy harakat va so'z uyg'unligi bolalarda jamoaviylik, hamkorlik va ijtimoiy mas'uliyat tushunchalarini shakllantirishini ta'kidlaydi (Jo'rayev, 2015).

M.Jo'rayev qarashlariga ko'ra, sanamalardagi sonlar va takroriy birliklar nafaqat o'yin elementlari, balki ramziy ma'noga ega bo'lgan tarbiyaviy vositalardir. Ular bolani muayyan tartibga bo'ysunishga, navbat kutishga va o'yin qoidalariga rioya qilishga o'rgatadi. Bu esa bolalar folklorida ramzlarning ijtimoiy-tarbiyaviy funksiyasini ochib beradi.

T.Mirzayev va M.Jo'rayev qarashlarini umumlashtirgan holda aytish mumkinki, bolalar folklorida ramzlar badiiy ifoda bilan tarbiyaviy mazmunning uyg'unligini ta'minlaydi. Ramziy obrazlar bolaning tafakkurini majburlamasdan, uni mustaqil xulosa chiqarishga undaydi hamda milliy qadriyatlarni ongiga singdiradi. Shu jihatdan, bolalar folkloridagi ramzlar xalq pedagogikasining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

XULOSA

Bolalar folklorida ramzlar badiiy bezak vositasi bo'lish bilan birga, muhim tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyatga ega. Ular bolalarning obrazli fikrlashini rivojlantiradi, axloqiy mezonlarni anglashga yordam beradi va milliy qadriyatlarni ongiga singdiradi. Shuning uchun bolalar folkloridagi ramziy tizimni o'rganish folklorshunoslik va pedagogika fanlari uchun dolzarb masala hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Imomov K. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: Fan, 2007.
2. Mirzayev T. Folklorshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.

3. O'zbek xalq topishmoqlari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2011.
4. Jo'rayev M. Bolalar folklori va uning tarbiyaviy ahamiyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2015.
5. Husainova Z. O'zbek allalarining poetik xususiyatlari. – Toshkent, 2013.
6. Propp V. Ertak morfologiyasi. – Moskva, 1998.